

Βήμα – βήμα ως την επίθεση:

Το καλοκαίρι του 1940, η Ευρώπη ζούσε την γερμανική λαίλαπα του κεραυνοβόλου πολέμου και η Ελλάδα υπέμενε τις ιταλικές προκλήσεις. Λιγόστεψαν μετά τον τορπιλισμό της «Έλλης» στην Τήνο. Ο Χίτλερ δυσφορούσε. Και δυσφορούσε, επειδή ήθελε να ρίξει όλο το βάρος στη μάχη της Αγγλίας, ενώ για τα Βαλκάνια σχεδίαζε συνολική ρύθμιση. Ο Μουσολίνι δεν μπορούσε να παραβλέψει τον βόρειο εταίρο, πολύ περισσότερο που, για τις 27 Σεπτεμβρίου του 1940, προγραμματιζόταν (και πραγματοποιήθηκε) η υπογραφή του τριμερούς συμφώνου ανάμεσα στη Γερμανία, την Ιταλία και την Ιαπωνία. Στον στρατηγό Βισκόντι Πράσκα, όμως, είχαν δοθεί εντολές να επεξεργαστεί ένα σχέδιο εισβολής στην Ελλάδα. Και είχαν μεταφερθεί στην Αλβανία 30.000 άνδρες.

Στις 4 Οκτωβρίου, ο Χίτλερ κι ο Μουσολίνι συναντήθηκαν στα (από το 1938) γερμανοϊταλικά σύνορα, στη διάβαση Μπρένερ των Άλπεων. Συζήτησαν αναλυτικά για το τι πρέπει να γίνει με την Ελλάδα. Ο Χίτλερ προτιμούσε διπλωματική πίεση και κατάληψη της Κρήτης. Επέμενε σε μια συνολική ρύθμιση που θα περιλάμβανε και τη Γιουγκοσλαβία. Και λησμόνησε να πει στον Μουσολίνι τα σχέδιά του για τη Ρουμανία. Ο ντούτσε τα έμαθε από το ραδιόφωνο στις 7 Οκτωβρίου: Η Ρουμανία κυριεύτηκε «για να προστατευτούν τα πετρέλαιά της από τους Άγγλους». Εξοργίστηκε.

Ο στρατηγός Βισκόντι Πράσκα ειδοποιήθηκε να βρίσκεται στη Ρώμη στις 14 Οκτωβρίου. Εκεί, έμαθε πως θα μετείχε σε σύσκεψη στο ιδιαίτερο γραφείο του Μουσολίνι την επομένη, 15 του μήνα. Βρήκε να τον περιμένουν ο ντούτσε, ο υπουργός Εξωτερικών κόμης Γκαλεάτσο Τσιάνο, ο στρατάρχης Πέτρος Μπαντόλιο κι όλοι οι στρατηγοί του επιτελείου. Ανέπτυξε το σχέδιό του «Εμεργκέντσα Γκ.»:

Εκατό χιλιάδες άνδρες θα ρίχνονταν στα ελληνοαλβανικά σύνορα ταυτόχρονα με μian επίθεση των Βουλγάρων στη Μακεδονία, ενώ η μεραρχία Μπάρι θα έκανε απόβαση στην Κέρκυρα και θα κυρίευε διαδοχικά Κεφαλληνία και Ζάκυνθο. Το σχέδιο εγκρίθηκε, ο Τσιάνο ανέλαβε να στήσει την αφορμή κι ο Μουσολίνι έστειλε γράμμα στον βασιλιά Βόρι της Βουλγαρίας. Ημέρα Χ ορίστηκε η 26 Οκτωβρίου. Λίγες μέρες αργότερα, αναβλήθηκε για τις 28, επειδή καθυστέρουσε η προώθηση των ανδρών στα σύνορα.

Η πρώτη απογοήτευση για τον Μουσολίνι ήρθε από τον βασιλιά της Βουλγαρίας: Πολύ θα

ήθελε λίγη Μακεδονία αλλά φοβόταν πιθανή επέμβαση της Τουρκίας. Ο Μουσολίνι αποφάσισε να προχωρήσει χωρίς αυτόν. Στις 22 Οκτωβρίου, ο Τσιάνο άρχισε να συντάσσει το τελεσίγραφο. Στις 23, ο Έλληνας πρεσβευτής στη Ρώμη ειδοποίησε την Αθήνα πως οι Ιταλοί σκόπευαν να επιτεθούν ανάμεσα στις 25 και στις 28 του μήνα. Στις 24, ένα στημένο επεισόδιο έγινε στους Αγίους Σαράντα: Η αφορμή, που ο Τσιάνο είχε υποσχεθεί.

Στις 25 Οκτωβρίου, έφτασε στην Αθήνα ο Αντόνιο Πουτσίνι για την πρεμιέρα στο Εθνικό θέατρο της «Μαντάμ Μπατερφλάι» του διάσημου πατέρα του, Τζιάκομο. Στις 26, ο πρεσβευτής της Ιταλίας στην Ελλάδα έδινε δεξίωση στην πρεσβεία «με σκοπό τη σύσφιγξη των ελληνοϊταλικών σχέσεων και την καλλιτεχνική συνεργασία», ενώ την ίδια ώρα άνθρωποι του αποκρυπτογραφούσαν το ιταλικό τελεσίγραφο. Στις 27, η μεραρχία Μπάρι επιβιβάστηκε στα οπλιταγωγά, που δεν απέπλευσαν, επειδή υπήρχε θαλασσοταραχή. Η απόβαση στην Κέρκυρα αναβλήθηκε για την 1^η Νοεμβρίου, οπότε ματαιώθηκε οριστικά.

Στις 3 τα ξημερώματα, 28 Οκτωβρίου του 1940, ο Ιταλός πρεσβευτής επέδωσε το τελεσίγραφο. Λίγο αργότερα, οι ιταλικές δυνάμεις ξεκίνησαν την εισβολή. Οι πρώτες κανονιές πήγαν στον βρόντο: Έβρεχε κατακλυσμιαία στα σύνορα κι οι σκοποί τις νόμισαν για βροντές κι αστραπές.

Ιταλική εισβολή στην Ήπειρο:

Ο Μουσολίνι είχε κάθε λόγο να είναι σίγουρος για τη νίκη, όταν εκδηλώθηκε η ιταλική επίθεση στην Ήπειρο. Οι δυνάμεις του είχαν κυριεύσει τη βρετανική Σομαλία, απειλούσαν το βρετανικό Σουδάν, προέλαυναν στη Λιβύη και στρίμωχναν τους Βρετανούς στη Μάρσα Ματρούχ. Στην Αλβανία, 100.000 άνδρες, 135 πυροβολαρχίες, 150 άρματα μάχης, 18 ίλες ιππικού, άγνωστος αριθμός Αλβανών ατάκτων και 400 αεροπλάνα είχαν απέναντί τους όχι τους πάνοπλους Άγγλους αλλά 35.000 Έλληνες με την επιστράτευση σε εξέλιξη όταν άρχισε η εισβολή και με 40 πυροβολαρχίες. Τα συνολικά 140 ελληνικά αεροπλάνα έπρεπε να καλύπτουν ολόκληρη τη χώρα. Κι απέναντι στον ιταλικό στόλο, η Ελλάδα παρέτασσε 16 σκάφη, από τα οποία το ένα ήταν ο βραδυκίνητος παλιωμένος «Αβέρωφ». Κι από τα οκτώ αντιτορπιλικά, τα μισά είχαν φάει τα ψωμιά τους, ενώ και τα έξι υποβρύχια έπρεπε να βρίσκονται στα μουσεία.

Την πρώτη μέρα, οι Ιταλοί προχώρησαν καθώς οι άνδρες των φυλακίων της προκάλυψης αποσύρονταν στη γραμμή άμυνας που είχε καθορίσει η μεραρχία. Ο στρατηγός Βισκόντι Πράσκα σκόπευε να δράσει κεραυνοβόλα περνώντας από το Καλπάκι, βόρεια από τα Γιάννενα. Μόνο που το Καλπάκι είχε διαλέξει και η ελληνική μεραρχία ως την πιο κατάλληλη θέση για να αποκρούσει τον εχθρό. Τη νύχτα 29 προς 30 Οκτωβρίου, όλα τα ελληνικά τμήματα είχαν μπει στην ορισμένη από πριν γραμμή άμυνας. Όταν ξημέρωσε, οι Ιταλοί σκάλωσαν. Καμουφλαρισμένες πυροβολαρχίες χτυπούσαν «όχι ιδιαίτερα πυκνά αλλά με μεγάλη ευστοχία», όπως σημείωσε ο Πράσκα. Η κύρια προσπάθεια των Ιταλών έγινε στις 31 Οκτωβρίου. Σκάλωσαν γι' άλλη μια φορά. Σε πλάτος 260 χλμ., το μέτωπο άντεξε.

Και ξαφνικά, στην αλβανική παραλία όπου οι Ιταλοί αποβιβάζονταν ήσυχοι, παρουσιάστηκαν δυο αντιτορπιλικά. Το «Σπέτσαι» και το «Ψαρά». Ύψωσαν την ελληνική σημαία κι άρχισαν να βομβαρδίζουν. Ο βομβαρδισμός κράτησε μιάμιση ώρα. Μετά, πάντα σημαιοστολισμένα, τα ελληνικά πλοία αποχώρησαν ανενόχλητα. Την επομένη, ο Μουσολίνι αποφάσιζε ν' αναβάλει την απόβαση στην Κέρκυρα. Η μεραρχία Μπάρι διατάχτηκε να πάει στην Πίνδο. Η γενική επίθεση των Ιταλών προσδιορίστηκε για τις 2 του μήνα. Αποκρούστηκε, όπως θ' αποκρουόταν και η νέα γενική επίθεση, στις 4 Νοεμβρίου. Στις 8, ο Μουσολίνι αντικατέστησε τον Πράσκα.

Η ελληνική αντεπίθεση:

Στις αρχές Νοεμβρίου του 1940, οι Ιταλοί βρίσκονταν μέσα στο ελληνικό έδαφος στην Ήπειρο αλλά μπροστά από τη γραμμή της ελληνικής άμυνας. Η γενική τους επίθεση (4 Νοεμβρίου) απέφερε τη διάσπαση του ελληνικού μετώπου στην παραλία. Δεν προχώρησαν όμως, καθώς η γραμμή Καλπάκι - Γραμπάλα αντιστεκόταν σθεναρά. Νέα γενική επίθεση στις 7 του μήνα έβαλε κύριο στόχο το Καλπάκι και τη Γραμπάλα. Αν τα έπαιρναν, θα μπορούσαν να προχωρήσουν.

Το Καλπάκι άντεξε με ηρωική άμυνα. Το ύψωμα της Γραμπάλας έπεσε. Δεν πρόλαβαν να χαρούν οι Ιταλοί. Μεσάνυχτα ξέσπασε η ελληνική αντεπίθεση με την ξιφολόγχη. Όταν έφεξε 8 του μήνα, η Γραμπάλα ήταν πάλι στα χέρια των Ελλήνων. Ένα πρωινό τηλεγράφημα, την ίδια μέρα, πληροφορούσε τον στρατηγό Πράσκα πως είχε αντικατασταθεί. Δέκα μόλις μέρες μετά την ιταλική εισβολή, ο αμυντικός πόλεμος είχε τελειώσει για τους Έλληνες. Στις 12 Νοεμβρίου, το μέτωπο στην Ήπειρο ανέλαβε το Α'

Σώμα στρατού. Από τις 14, άρχισε αναγνωριστικές επιχειρήσεις. Τα σημάδια ήταν ευνοϊκά. Οι Ιταλοί έχαναν τις θέσεις τους, τη μια μετά την άλλη.

Στις 18 Νοεμβρίου του 1940, η διαταγή του διοικητή της 8ης ελληνικής μεραρχίας υποστράτηγου Κατσιμήτρου έλεγε:

«Ήλθαν η ευλογημένη υπό του θεού ημέρα κατά την οποίαν θα εκδιώξωμεν τον εχθρόν εκ του πατρίου εδάφους (...). Η μεραρχία αναλαμβάνει από σήμερον γενικήν αντεπίθεσιν εφ' ολοκλήρου του μετώπου».

Η κραυγή «Αέρα» συγκλόνισε τα ηπειρωτικά βουνά. Οι ιταλικές θέσεις ανατράπηκαν. Καθώς ξημέρωνε 19 Νοεμβρίου, οι Ιταλοί βρίσκονταν στις θέσεις που κατείχαν πριν από τις 28 Οκτωβρίου. Και πια έπρεπε να τις υπερασπιστούν. Στους Έλληνες χαμογελούσε κιόλας η Κορυτσά.

Νέα ελληνική επίθεση ξέσπασε στις 2 το μεσημέρι, 21 Νοεμβρίου του 1940. Αυτή τη φορά, ο στρατός προέλαυνε μέσα στη Βόρεια Ήπειρο, στις βουνοκορφές πλάι στα σύνορα Αλβανίας - Γιουγκοσλαβίας. Το πρώτο ύψωμα πάρθηκε με την ξιφολόγχη. Το ίδιο και το δεύτερο. Οι Ιταλοί το ξαναπήραν και το ξανάχασαν. Το πρώτο χιόνι εμπόδιζε τη δράση. Όμως, ως τη νύχτα, ολόκληρος ο ορεινός όγκος είχε πέσει στα ελληνικά χέρια. Το σκοτάδι δεν εμπόδιζε τους Έλληνες να συνεχίσουν την προέλαση. Ξημέρωμα 22 Νοεμβρίου, βρέθηκαν να έχουν μπροστά τους τον κατήφορο της πλαγιάς. Στάλθηκαν αναγνωριστικές περιπολίες. Οι Ιταλοί είχαν χαθεί.

Γιουγκοσλάβοι των συνόρων έλυσαν το μυστήριο: Μια ατέλειωτη ιταλική φάλαγγα κινιόταν από την Κορυτσά προς πιο βόρεια σημεία. Υποχωρούσαν. Ο ελληνικός στρατός μπορούσε να προχωρήσει σε όλο το πλάτος του μετώπου. Χωριά και κωμοπόλεις κυριεύονταν δίχως μάχη. Νύχτωνε, όταν στην πλαγιά, στα πόδια των Ελλήνων, φάνηκαν να λαμπυρίζουν τα φώτα της Κορυτσάς. Οι στρατιώτες διατάχτηκαν να σταματήσουν. Προχωρούσαν 27 ώρες χωρίς σταματημό. Δε γινόταν να μπουν σ' αυτό το χάλι, στην πρώτη ελληνική πόλη της Βόρειας Ηπείρου που τύχαινε στο διάβα τους αφότου πέρασαν τα σύνορα. Θα έμπαιναν ξεκούραστοι το επόμενο πρωί.

Αλλά στην Κορυτσά τους περίμεναν. Ίσως κάποιοι θα μπορούσαν να προηγηθούν.

Διατάχτηκαν ένα τάγμα κι ένας λόχος να κυριεύσουν την πόλη. Ξεκίνησαν αγώνα δρόμου, ποιος θα είχε την τιμή να φτάσει πρώτος. Έφτασαν μαζί λίγο πριν από τις 6. Στην Κορυτσά, γινόταν χαλασμός. Όπως στα 1912.

Το τάγμα ανέφερε στον συνταγματάρχη. Ο συνταγματάρχης ανέφερε στη μεραρχία:

«Όραν 17.45 σήμερον το υπ' εμέ απόσπασμα εισελθόν Κορυτσάν ελευθέρωσε ταύτην».

Η μεραρχία ανέφερε στο γενικό στρατηγείο. Υπήρχαν κι άλλες αναφορές εκεί. Το ανακοινωθέν στην Αθήνα μεταδόθηκε από το ραδιόφωνο, που πανηγύριζε:

«Κορυτσά, Φιλιάται, Λεσκοβίκιον ελευθερώθησαν σήμερον».

Αλλά και το ιταλικό ραδιόφωνο πανηγύριζε:

«Οι Έλληνες μπήκαν στην Κορυτσά. Τους αναγκάσαμε να έρθουν σε μέρος, που εμείς επιλέξαμε για να δώσουμε τη μάχη και να τους συντρίψουμε».

Κανένας, όμως, δεν άκουγε ιταλικό ραδιόφωνο εκείνο το βράδυ. Στην Αθήνα, ξενυχτούσαν πανηγυρίζοντας. Στην Κορυτσά, κοιμούνταν ήρεμα, να ξυπνήσουν πρωί. Το ξημέρωμα, 23 Νοεμβρίου του 1940, όλοι ήταν στο πόδι. Και η πόλη πνιγμένη στη γαλανόλευκη. Ο ελληνικός στρατός μπήκε με βήμα παρέλασης.

Το Πόγραδετς πάρθηκε στις 30 Νοεμβρίου. Το Δελβίνο στις 5 Δεκεμβρίου. Στις 6, οι Άγιοι Σαράντα. Στις 8, το Αργυρόκαστρο. Στις 22, η Χιμάρα. Οι Ιταλοί οχυρώνονταν στον Αιλώνα, στην παραλία, και στο Τεπελένι, πιο ανατολικά.

Η εαρινή επίθεση:

Η μεγάλη ιταλική εαρινή επίθεση προετοιμάστηκε συστηματικά από τα μέσα Ιανουαρίου. Ήταν η τελευταία ελπίδα του Μουσολίνι. Σε έκθεσή του προς τον βασιλιά της Ιταλίας, έγραφε: «Οφείλουμε να έχουμε τουλάχιστο μία στρατιωτική επιτυχία, πριν ν' αρχίσουν οι Γερμανοί την επίθεσή τους, τον Απρίλη». Στις 23 του Φεβρουαρίου, σε λόγο του στη Ρώμη, έλεγε: «Το τελευταίο έρεισμα της Μεγάλης Βρετανίας στην Ευρώπη ήταν και είναι η Ελλάδα. Ήταν απαραίτητο να αντιμετωπίσουμε την Ελλάδα. Σε λίγο, θα έρθει η άνοιξη και επειδή η άνοιξη είναι η δική μας (δηλαδή, των φασιστών) εποχή, όλα θα μας έρθουν ρόδινα».

Στις αρχές Μαρτίου κι ενώ τα γερμανικά στρατεύματα απλώνονταν στη Βουλγαρία, έφτασε ο ίδιος στην Αλβανία για να παρακολουθήσει από κοντά τις επιχειρήσεις. Κύριος στόχος, η διάσπαση του μετώπου σε μια γραμμή έξι χιλιομέτρων από την Γκλάβα ως το Μπούμπεσι. Ειδικός στόχος, το ύψωμα 731. Αν το έπαιρναν, θα προχωρούσαν. Όμως, δεν το πήραν. Η πολυδιαφημισμένη εαρινή επίθεση του Μουσολίνι (βλ. [ελληνικά θέματα] **«Η «Εαρινή επίθεση» του Μουσολίνι**

») ξεκίνησε στις 9 Μαρτίου κι έσβησε στις 25 του ίδιου μήνα.

Το τέλος του εμφυλίου:

Το μέτωπο στην Αλβανία κατέρρευσε μετά την γερμανική εισβολή στη Μακεδονία. Η κατοχή διάρκεσε ως τον Οκτώβριο του 1944. Την ακολούθησε ο εμφύλιος.

Στις 24 Δεκεμβρίου του 1947, ο παράνομος ραδιοσταθμός του ΚΚΕ ανάγγειλε τη συγκρότηση της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης («κυβέρνησης του βουνού»), με πρωθυπουργό τον Μάρκο Βαφειάδη. Τον κυβερνητικό στρατό ανέλαβε ο αρχιστράτηγος Αλέξανδρος Παπάγος. Το 1948 βρήκε τον δημοκρατικό στρατό να σημειώνει επιτυχίες έχοντας δύναμη 26.000 άνδρες έναντι των 220.000 του τακτικού στρατού. Ήδη, όμως, τα βόρεια σύνορα έκλειναν. Αν πιστέψουμε τον Γιουγκοσλάβο Μίλοβαν Τζίλας, με διαταγή του

Στάλιν. Από το καλοκαίρι, ο τακτικός στρατός πετύχαινε μεγάλες αλλ' όχι καθοριστικές νίκες στη Ρούμελη και στον Γράμμο. Το φθινόπωρο του 1948, ο δημοκρατικός στρατός ξαναγύρισε στις νίκες κι οχυρώθηκε στο Βίτσι ελέγχοντας τη βορειοδυτική και τη δυτική Ελλάδα ως τη Ρούμελη. Επιθέσεις στη Νάουσα, την Καρδίτσα, το Καρπενήσι και τη Φλώρινα έδειξαν πως ο δημοκρατικός στρατός εξακολουθούσε να διαθέτει δύναμη, παρά τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στην Πελοπόννησο.

Η μεταστροφή άρχισε ραγδαία με την είσοδο του 1949. Ο Τίτο είχε αποκηρυχτεί από την Κομινφόρμ, ενώ στην Ελλάδα (21 Ιανουαρίου) σχηματίστηκε κυβέρνηση «ευρυτάτης συνεργασίας» με πρωθυπουργό τον Θεμιστοκλή Σοφούλη που πέθανε και τον διαδέχτηκε (24 του Ιουνίου) ο Αλέξανδρος Διομήδης. Στις 4 Φεβρουαρίου (1949), ο ραδιοσταθμός του ΚΚΕ ανάγγειλε την καθαίρεση του Μάρκου Βαφειάδη και την αντικατάστασή του από τον γενικό γραμματέα, Νίκο Ζαχαριάδη. Ο δημοκρατικός στρατός νικήθηκε σε συνεχείς μάχες (Μάρτιος), στα Κερδύλια, στον Βάλτο, στην Άρτα και στον Αχελώο. Νέες ήττες ακολούθησαν από τον Μάιο στη Ρούμελη και στη Θεσσαλία.

Χωρίς εφόδια, με κλεισμένα τα σύνορα προς την Γιουγκοσλαβία και με την Αλβανία να αφοπλίζει όποιον περνούσε τα σύνορά της, εκτεθειμένος στην αεροπορία, που κυριαρχούσε στον αέρα, ο δημοκρατικός στρατός υποχώρησε στην Πίνδο. Σύμφωνα με εκτιμήσεις της Αθήνας, 4.700 άνδρες και γυναίκες οχυρώθηκαν στον Γράμμο και 6.700 στο Βίτσι. Απέναντί τους, επτά μεραρχίες, δυο ανεξάρτητες ταξιαρχίες, δέκα τάγματα της εθνοφρουράς, συντάγματα πυροβολικού και αεροπορία. Στον Γράμμο, η μάχη ξεκίνησε στις 2 και τέλειωσε στις 16 Αυγούστου. Νεκροί κατά την Αθήνα, 256 του κυβερνητικού στρατού και 1.182 των ανταρτών. Μεσολάβησε η μάχη στο Βίτσι. Έπεσε με τους κομμουνιστές να μετακινούνται στον Γράμμο. Η εκεί τελική επίθεση ξεκίνησε στις 25 Αυγούστου με θεατές τον βασιλιά Παύλο και τον Αμερικανό αντιστράτηγο Βαν Φλιτ. Πενήντα νεοαφιχθέντα αμερικανικά μαχητικά αεροπλάνα κάθετης εφόρμησης δοκιμάστηκαν στην πράξη. Στις 29 του μήνα, ο Γράμμος έπεσε. Στοιχίσε 243 νεκρούς του κυβερνητικού στρατού και 900 των ανταρτών, κατά την ανακοίνωση της Αθήνας. Ο εμφύλιος είχε τελειώσει. Όχι όμως κι ο διχασμός.

Στις 5 Ιανουαρίου 1950, πρωθυπουργός ανέλαβε ο Τζον Θεοτόκης. Η άρση του στρατιωτικού νόμου δημοσιεύτηκε στις 9 Φεβρουαρίου του 1950. Οι εκλογές (22 Μαρτίου του 1951) ανέδειξαν κυβέρνηση με εναλλασσόμενους πρωθυπουργούς τον Νικόλαο Πλαστήρα και τον Σοφοκλή Βενιζέλο. Η Ελλάδα μπήκε στο ΝΑΤΟ στις 15 Μαΐου του ίδιου χρόνου (η απόφαση της Βουλής, 18 Φεβρουαρίου του 1952). Ο Νίκος Ζαχαριάδης καταδικάστηκε ερήμην σε θάνατο (1953). Αυτοκτόνησε στη Σοβιετική Ένωση. Το ΚΚΕ νομιμοποιήθηκε το 1974, αμέσως μετά τη μεταπολίτευση.

(Έθνος της Κυριακής, 2001 – 2002) (τελευταία επεξεργασία, 27.3.2010)